

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Erdem, Ü. B. ve Hanilçe, M. (2019). "Mıgırdıç Tokatlıyan, Tokatlıyan Otelleri, Gazinosu ve Lokantası -Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre-", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (Ek Sayı 1): 1367-1390
Geliş Tarihi / Received Date: 13.12.2018 **Kabul Tarihi / Accepted Date:** 08.01.2019

Araştırma Makalesi

MIGIRDIÇ TOKATLIYAN, TOKATLIYAN OTELLERİ, GAZİNOSU VE LOKANTASI -Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre-

Ümit Baki ERDEM

Arşiv Uzmanı, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
umitbakierdem@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0439-1988

Dr. Öğr. Üyesi Murat HANİLÇE

Tokat Gaziosmanpařa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
murat.hanilce@gop.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0587-9336

Öz

İstanbul'da Tokat denilince akla gelen iki önemli mekân vardır. Bunlardan birincisi Beykoz'da bulunan Tokat Bahçesi'dir. İkincisi ve daha önemlisi Mıgırdıç Tokatlıyan'ın kurduğu oteldir. Tokatlıyan, uzun yıllar, dönemine göre oldukça lüks sayılabilecek işletmeler aracılığıyla Tokat'ın adını İstanbul'da duyurmuştur. Tokatlıyanlar ve işletmeleri hakkında řu ana kadar popüler ve akademik bazı çalışmalar yapılsa da henüz ailesi ve Osmanlı turizmindeki yerine dair arşiv belgelerine dayalı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, Tokat'tan İstanbul'a göçen, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında İstanbul'un konaklama ve yeme-içme sektörlerinde önemli bir yer edinen Tokatlı Ermeni Mıgırdıç Tokatlıyan ve kurduğu işletmeler Cumhurbaşkanlığı Osmanlı arşivinde bulunan belgeler ışığında değerlendirilmiştir. Böylece Tokatlıyan ve işletmeleri hakkındaki bazı bilinmeyenler açığa çıkarılıp Tokat şehrinin ve Osmanlı turizm yatırımlarının tarihine mütevazı bir katkı sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tokat, Tokatlıyan, Tarabya, Beyoğlu, Otel, Lokanta.

MEGUERDITCH TOKATLIAN, TOKATLIAN HOTELS, CLUB AND RESTAURANT -According to The Ottoman Archive of Presidency of Turkish Republic's Documents-

Abstract

There were two important places in Istanbul when it comes to Tokat. The first one is the Tokat Bahçesi (Tokat Garden) which is located in Beykoz. The second and more important one is the hotel which established by Meguerditch Tokatlian. Tokatlian has put the name of Tokat on map in Istanbul for many years in by the business organizations which can be considered as very luxury for his time. Although there are some popular and academic studies about Tokatlian and his businesses, yet, there is no study based on archival documents about his family and their statuses in Ottoman tourism. In this study, the establishments of Armenian Meguerditch Tokatlian, who had migrated from Tokat to Istanbul and had an important place in the accommodation and food and beverage sectors of Istanbul in the late period of the Ottoman Empire, is evaluated in the light of archival documents. It is intended to offer a modest contribution to Tokat city history by revealing some unknown information about Tokatlians' and their businesses

Keywords: Tokat, Tokatlian, Tarabya, Pera, Hotel, Restaurant.

1. GİRİŞ

Eskiçağ'dan günümüze kadar insanların hareket ihtiyacı hep olmuştur¹. Aslında, insanların hareketleri seyahat kavramının, seyahat kavramı da otel türünden yapıların varlık nedenidir. Otel türünden yapılar zaman içerisinde çeşitli evrelerden geçmiş; tarih boyunca uğradığı değişimle, insanoğlunun kaydettiği ilerlemenin etkisiyle yaşadığı dönüşümle günümüzde konuklarına evlerini aratmayan rahat ve huzurlu bir barınma imkânı sunan büyük bir sektör haline gelmiştir. Türkiye'de, günümüzün modern otelciliğinin temelleri Osmanlı Devleti'nin son dönemleri olan 1800'lü yılların sonlarında atılmıştır. 1863 yılında *Sergi-i Umum-i Osmani* isimli serginin açılışı nedeniyle Avrupa'dan İstanbul'a turist gruplarının gelmesi, Paris'ten İstanbul'a sefer yapan Orient Ekspres yani Doğu Ekspresi'nin 1883'te ilk seferini gerçekleştirmesi gibi gelişmelerin hemen ardından Beyoğlu yani Pera'da inşa edilen

¹ Bu çalışmanın kendine özgü bir hikâyesi bulunmaktadır. Hikâye büyük ölçüde bu çalışmanın yazarlarından Murat Hanilçe'nin başından geçmiştir. Aşağıdaki satırlar Murat Hanilçe'nin ifadelerine dayanmaktadır: "Tokat'ta 2007 senesinde üç Japon misafiri bir hafta boyunca evimde ağırladım. Bunlar kısmen aramızda akrabalık bağı olan kişilerdi. Japonlardan birisi gelinim; diğer ikisiyse onun anne ve babasıydı. Japon konukları misafir ettiğimiz süre boyunca onlara Tokat'taki hamamları, şehrin el sanatlarını, tarihî mekânlarını, geçmişin izini taşıyan eski evlerini, hatta Tokat ve çevresindeki kaleleri, bir doğa harikası olarak Pazar ilçesinde bulunan Ballica Mağarası'nı göstermişim. Tokat'ta yaptıkları gezilerden oldukça memnun olan misafirlerim benden onları iki yere daha götürmemi özellikle istemişlerdi. Bunlardan birisi Kapadokya ve Peri bacalarıydı. İkincisi ise Sivas'ın Kangal ilçesinde bulunan Balıklı Kaplıca'ydı. Anlaşılan o ki misafirlerim, gelmeden önce Türkiye'de, özellikle Tokat'a yakın gezebilecekleri yerler konusunda bir ön inceleme yapmıştı. Ya da en azından ben öyle olduğuna inanmışım. Tabi, ben bir Tokatlı olarak, elimden geldiğince içerisinde yaşadığım şehri ve tarihî dokusunu onlara tanıtmışım ama onlar özellikle bu iki yeri görme konusunda ısrar etmişlerdi. Onlar bu şekilde ısrar edince ben de kendilerine iki gün ayırıp bahsi geçen yerlere götüreceğimi söylemişim. Bununla birlikte, kendilerine neden bu iki yere ısrarla gitmek istediklerini sormadan geçememişim. Anlattıklarına göre, Kapadokya'yı televizyon, görsel basın ve internetten duymuşlardı. Yani Kapadokya'yı onlara tanıtan büyük ölçüde medyanın gücüydü. Kaldı ki Kapadokya, gerçekten Dünya genelinde ün yapmış turistik ve tarihî bir beldeydi. Hâliyle, onların, buraya olan merakını anlamak güç değildi. "Peki, onları Balıklı Kaplıca'yı, başka bir deyişle Sivas'ın Kangal ilçesini bu kadar merak etmeye zorlayan dürtünün kaynağı neydi?" Bu soruya verecekleri cevap benim için önemliydi. Misafirlerime bu soruyu sorduğumda ilginç bir cevap almışım. Bu kaplıca'yı Tokyo'da birkaç defa gittikleri Türk Lokantası'nın duvarındaki tablo ve duvar resimlerinde görmüşlerdi. Lokanta duvarlarında gördükleri resimler onları ister istemez burayı görme konusunda etkilemişti. Bana da bu etkiyi ve beklentiyi gerçeğe dönüştürme görevi düşmüştü. Yanımda Japon misafirlerle, kendimin de ilk defa gördüğüm Balıklı Kaplıca'ya 2007 Ağustosunun sıcak bir gününde gittik. Oraya vardığımızda çok da bakımlı ve modern olmayan tesisleri ziyarete gelen kalabalık bir grup bizi karşıladı. Kalabalığın içerisinde beni hayrete düşüren bir manzarayla karşılaştım. Kangal'da Balıklı Kaplıca'yı ziyarete gelenlerin yarısından çoğunu Uzakdoğu'dan, bilhassa Japonya ve Güney Kore'den gelenler oluşturmaktaydı. Buraya gelmeden önce, Japonları buraya getiren etkeni öğrenmişim. Orada, üzeri açık havuza girerken, Korelilerle konuşma gereği hissettim. Korelilerle yaptığım konuşmalardan çıkardığım sonuç onların da buraya gelmesindeki nedenin Japonlarla benzer oluşuydu. Koreliler, burayı Seul ve diğer Kore kentlerindeki Sivaslılara ait lokantaların duvarlarındaki resimlerden öğrenmişlerdi ve bazılarının buraya ikinci, hatta üçüncü geliyordu. Gerek Japonların gerekse Korelilerin Kangal'a gelmesindeki bu benzer etki beni şaşırtmıştı. Bu etkiyi sağlayan Sivaslı lokanta işletmecileri, ister memleket hasretine dayalı bilinçsiz bir kurgu, isterse bilinçli ve kasıtlı bir dürtüyle işletmelerinin duvarlarına astıkları memleket fotoğraflarıyla, şehirlerinin turizmüne büyük katkı sağlamışlardı. Japon ve Korelilerin dedikleri karşısında içerisinde yaşadığım Tokat'ı hayal ettim. Tokatlı olup dışarıda turizm işletmesi bulunan Tokatlılar yok muydu? Varsa onlar Sivaslı lokantacıların yaptığını düşünmüyordu. Derken bir gün internette Tokatlıyan Lokantası, Gazinosu ve Otelini işleten ve bir zamanlar İstanbul'un sosyetesini, İstanbul'a başka ülkelerden gelen kişileri ağırlayan işletmelere sahip olan Mıgırdıç Tokatlıyan'ın adına rastladım. Ne var ki Tokatlıyan'ın kurduğu işletmelerin 1920'lerden itibaren Sırlı bir damadın eline geçtiğini, 1950'lerden itibaren eski görkemini yitirip kapanma sürecine girdiğini öğrendim. İçimden bir hayıflanma geçti: "Keşke Tokatlıyan'ın işletmeleri bugün ayakta olsa ve aynı zamanda Tokat'a dair aynı Sivas örneğindeki gibi bir tanıtım aracı vazifesi görseydi.", dedim. Bununla birlikte, Tokatlıyan'ın hikâyesini yazma umudumu da geleceğe bıraktım. Nasip biraz da bugüneymiş. Yaptığım araştırmalar, Tokatlıyan'la ilgili pek çok şeyin yazılıp çizildiğini ortaya koyuyordu. Acaba ben bu konuda yeni ne yazabilirdim? Bu şekilde kara kara düşünürken, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Tokatlıyan hakkındaki belgeleri fark ettim. Araştırmacıların, bu belgelere, neredeyse çok az başvurduğunu gözlemledim. Bunun üzerine, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde uzman olan öğrencim Ümit Baki Erdem'i aradım ve bu kişi ve girişimleri üzerine titiz bir tarama yapmasını rica ettim. O da belgeleri taradı. Artık Tokatlıyan'ın arşiv belgeleri arasına sıkışan yaşamını yazmak konusunda iki kişiydik. Birlikte, bu belgeleri sadeleştirerek ortaya bu mütevazı çalışmayı çıkardık. Ne var ki onun Tokatlı kimliğini ararken çok daha farklı bilgilere ulaştık."

oteller öne çıkmaya başlamıştır. İşte, söz konusu dönemde Beyoğlu'nda açılan otellerden birisi de Tokatlı Mıgırdıç Tokatlıyan tarafından kurulmuştur.

Büyük oteller, ses getiren turistik işletmeler insanlar üzerinde farklı etkiler bırakmaktadır. Bu mekânlar, bazen ilk defa yenilen bir yemeğin, ilk defa görülen bir eşyanın, bazen de ilk buluşmaların ya da tanışmaların adresi olabilmektedir. Bu çalışmaya konu olan Mıgırdıç Tokatlıyan ve işletmeleri de görkemli zamanlarında İstanbul'un önemli otelleri ve restoranları arasında yer almıştır. Şu ana kadar Tokatlıyan hakkında, döneminin gerek basını gerekse diğer kayıtlarına dayalı olarak çok sayıda çalışma yapılmıştır². Otel başta çeşitli romanlar olmak üzere Dünya ve Türk edebiyatına da konu olmuştur³. Bu çalışmada Tokatlıyan işletmeleri, kurucusu Mıgırdıç Tokatlıyan hakkında Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler açığa çıkarılıp literatüre bir katkı sunulması düşünülmüştür. Çalışmanın ilk bölümünde Tokatlıyan ve işletmeleri hakkında bilgiler verilmiş; ikinci bölümünde arşiv belgeleri üzerinde durulmuş; son bölümünde ise kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

2. MİGİRDİÇ TOKATLIYAN VE İŞLETMELERİNE DAİR

Mıgırdıç Tokatlıyan, babası ve kardeşi Bedros ile birlikte 1883 yılında Tokat'tan gelip İstanbul'a yerleşen bir Ermeni'ydi⁴. Bunların İstanbul'da yaptıkları ilk iş, hep birlikte,

² Bu çalışmalardan bir kısmı Tokatlıyan Oteli'yle doğrudan alakalıdır. Bunlara bir örnek olarak bkz. Çağdaş Turan, Serap Özdemir Güzel, Merve Baş, "Beyoğlu'nun Yitirilen Değeri Üzerine Kurum Tarihi Çalışması: "Tokatlıyan Oteli", *ASOS Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 34, 2016: 400-418. Bazı çalışmalar ise daha çok Turizm Tarihi ve Otelcilik üzerine olup Tokatlıyan Oteli ve işletmelerine içerisinde yer vermektedir. Örnek olarak bkz. Meryem Elif Çelebi, "Galata ve Pera'da Otel Yapılarının Gelişimi (1840-1914)", *Yıldız Teknik Üniversitesi Sigma Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 2011: 300-307; Turan Akıncı, *Beyoğlu Yapılar, Mekânlar, İnsanlar (1831-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2018: 130-38, 176-77; Gevher Acar, *Tanzimat Dönemi Fikir ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması*, Mimar Sinan Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000: 153-154; Elif Çelebi Yakartepe, Can Binan, "İstanbul'un Modernleşme Dönemi Otelleri (1840-1914)", *Megaron*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2011: 79-94; Sennur Sezer-Adnan Özyalçın, *Öyküleriyle İstanbul Anıtları-II Saray'dan Liman'a*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2010.

³ Bunlardan birisi Orhan Pamuk'un *Kara Kitap* isimli romanıdır. Romanın "Karlı Gecenin Aşk Hikâyeleri" başlığını taşıyan 15. bölümünde, romanın esas karakterlerinden Galip'in İskender'le karşılaştığı sahne Tokatlıyan Oteli önünde gerçekleşmektedir. Bkz. Orhan Pamuk, *Kara Kitap*, 9 Baskı, Can Yayınları, İstanbul 1992: 147-148. Mehmed Rauf, *Son Yıldız* Romanı'nda oteli danslı partilerle betimlemiştir. Mehmet Rauf, *Son Yıldız*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1927: 7 vd. Tokatlıyan, Mehmed Rauf'un başka eserlerine de yansımıştır. Yazarın *Karanfil ve Yasemin* isimli romanında eserin başkarakterlerinden Samim peçeli olan Nevhiz'i Tarabya'daki Tokatlıyan Otel'e götürür ve Nevhiz burada başını açar. Bkz. Selçuk Çıkla, *Roman ve Gerçeklik Bağlamında: Kültür Değişmeleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004: 182. Selim İleri'nin *Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin* romanında da Tokatlıyan Oteli'ne rastlanmaktadır. Bkz. Selim İleri, *Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin*, Oğlak Yayınları İstanbul, 2000: 19-20. Agatha Christie'nin ünlü *Doğu Ekspresi'nde Cinayet* isimli romanı, İstanbul'da başlar. 1930'lu yıllarda Şam'da görevini başarı ile tamamlayan Poirot, Toros Ekspresi ile İstanbul'a gelir. Haydarpaşa Garı'nda iner, vapurla Sirkeci'ye geçer, Galata Köprüsü'nden doğruca Pera Palas'a değil, Tokatlıyan Oteli'ne gider. Kitabın orijinalinde bu bölümün adı da Tokatlıyan Oteli'dir. Bkz. Agatha Christie, *Doğu Ekspresinde Cinayet*, çev. Gönül Suveren, Altın Kitaplar Yayınevi, 22. Baskı, İstanbul, 2018: 14 vd. Christie; 2009'da Türkiye'de Altın Kitaplar Yayınları'nın, Azize Bergin'in çevirisi ile yayımladığı *Hayatım* adlı otobiyografisinde İstanbul macerasını detaylarıyla paylaşır. Biyografiye bakılırsa Christie, Doğu Ekspresi ile 1926'da İstanbul'a gelir. Trende genç bir Hollandalı mühendisle tanışır. Mühendisin de yönlendirmeleriyle Tokatlıyan Otel'de kalır. Oysa kendisine Pera Palas'taki 411 numaralı oda ayırtılmıştır. Bununla beraber, Christie, Pera Palas'ta hiç kalmamıştır. Bkz. Agatha Christie, *Hayatım*, çev. Azize Bergin, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2009: 444-445.

⁴ 2 Mart 1947 tarihli Akşam Gazetesi'nde *Dünden, Bugünden* adlı köşede "Yakında Tarihe Karışacak Tokatlıyan" üst başlıklı Sermet Muhtar Alus imzalı bir makale yayımlanmıştır. Yazar makaleyi yazma sebebi olarak "Tokatlıyan Oteli'nin İbrahim Gültan isminde birisi tarafından işletileceği ve adının da değiştirilerek (Konak) a çevrildiği, artık Tokatlıyan kelimesinin tarihe karışacağı gerçeğini" göstermektedir. Yazar şunları yazmaktadır: "Mıgırdıç Tokatlıyan'ın soyadı Tokatlı oluşundan ötürüdür. Vaktiyle *Kapalıçarşı*'da, *Sandal Bedesteni*'nin soluna düşen *Mahfazacılar* içinde, babasından kalan aşçı dükkanını lokantaya çevirmiş. Yani çekirdekten yetiştirme. Baba ocağı olan bu lokanta Meşrutiyet yıllarında hâlâ durur." *Mıgırdıç*

Muhafazacılar Caddesi 29 numarada tek katlı, kemerli; sadece et ve pilav satan bir lokanta açmak olmuştur. Tokatlıyanlar, dönemine göre oldukça iyi iş yapan ve özellikle çarşı içerisindeki esnafa hizmet veren bu mekâna, önce üst katı eklemiş, zamanla yandaki dükkânı da alarak oldukça büyük bir lokantanın sahibi olmuşlardır. İşlerini bu şekilde büyüten aile bireyleri, Beyoğlu'nda iki ayrı pasta-ve şekerleme dükkânı bulunan Temistokli'den birlikte iş yapmak üzere teklif almıştır. Mıgırdıç bu teklifi kabul etmiştir. Mıgırdıç, kısa bir zaman sonra, Aslanidis ve Temistokli'nin daha sonra Tokatlıyan Otel'i'nin inşa edileceği yerdeki şekerlemeci dükkânlarını alarak *Cafe Restaurant de Paris* adı ile büyük bir kafe kurmuştur. Kendisi, bununla da yetinmeyerek Üç Horan Ermeni Kilisesi'nin bahçesinin bir kısmını da Kilise Vakfı'yla anlaşarak ve kiralarak bu yeni işletmeye dâhil etmiştir. Bu işletmeyi kafe ve restoran olarak işletmiş ve "Avrupa usulü hizmet verme" sloganıyla çıktığı yolda epey mesafe kaydetmiştir. Bütün bu yatırımları sürdürürken Mıgırdıç, Muhafazacılar Çarşısı'ndaki et lokantasıyla bağını sürdürmüştür. Bu ilk işletmeyi babası ve kardeşi Bedros çalıştırmaya devam etmiştir. Bu arada Galata'da *Splendide* adlı bir restoranları olan Dikran, Onnik ve Tavar adında üç garson Mıgırdıç'ın yanında çalışmaya başlamış ve Cafe Restaurant de Paris'in adı *Cafe Restaurant Splendide* olarak değişmiştir⁵. Öte yandan Mıgırdıç Tokatlıyan Üç Horan Kilisesi'nin boş arsası üzerine genişlettiği kafenin üzerine bir otel yapmak için söz konusu kiliseyle anlaşmıştır. Otel, 1897'de ilk açıldığında⁶ *Hotel Splendide* adıyla anılmıştır⁷.

Tokatlıyan'ın Beyoğlu'na Kapağı Atışı başlığında ise yazar 1894 büyük depreminden sonra Mıgırdıç Efendi'nin Beyoğlu'na kapağı atışından bahsetmiştir. *Galatasaray*'ın karşı tarafında, *Hristaki Hamı*'nin (şimdiki *Sait Paşa Hamı*) solunda, depremden birkaç sene sonra yanan *Fransız Tiyatrosu*'nun yerindeki geniş, iki katlı binayı kahve ve lokanta hâline koyduğunu, buraya Fransızca parlak, tantanalı, mükemmel anlamlarına gelen *Splendide* adını verdiğinden bahisle Mıgırdıç Efendi'nin becerikli, çalışkan, kurnaz biri olduğunu; koltuğunda peşkir, masadan masaya dört dönen, müşterilere çok nazik davranan biri olup hatırlı misafirlerine hizmeti kendisi görüp alfrangalığı da gittikçe ilerleterek gerek lokanta, gerek gazino, gerek kahve kısmına İstanbul'da görülmedik yenilikler soktuğunu kaleme almıştır. Köşe yazarı, Ahmet Rasim'den naklen "gazeteleri dağıtan, bodur, badi badi yürüyüşlü, beş-altı dil konuşan Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Frenk kılıklı beylere gazeteleri reverans ile uzatan; gözü tutmadığı takıma ise (Al da patla!) der gibi fırlatan bir küstah olduğunu" da belirtmiştir. <http://hdl.handle.net/11498/4294> (03.01.2019: 16:13) Taha Toros Arşivi, Dosya No: 115-Oteller. Not: Gazetenin "Dünden, Bugünden" köşesinde yayımlanmıştır (1947-03-02).

⁵ Behzat Üsdiken, "Beyoğlu'nun Eski ve Ünlü Otelleri-IV Tokatlıyan Otel'i", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 17, Sayı: 98, Şubat 1992: 25. Mıgırdıç Efendi'nin Beyoğlu'ndaki kafe-restoran işletmeciliği süreciyle ilgili Çelik Gülersoy *Beyoğlu'nun Yitip Gitmiş Üç Otel'i* adlı kitabında detaylı bilgiler vermektedir. İlk olarak daha sonra üzerine Tokatlıyan Otel'i'nin inşa edildiği arsa hakkında bilgi veren Gülersoy, arsanın 1807 yılında kurulmuş olan *Ermeni Üç Horan Kilisesi*'ne ait olup buradaki taşınmazların 24 Mayıs 1870 tarihindeki büyük Beyoğlu yangınında harap olduğunu belirtmekte; Kilise Vakfı'nın onarım için bir komisyon kurduğunu dile getirmektedir. Ayrıca, komisyonda yanan taşınmazların yerine Kilise'ye gelir getirmesi amacıyla tiyatro binası yapıldığını yazmaktadır. Bu tiyatro binası da Eylül 1892'deki yangında yanar. Ermeni Cemiyeti burayı tekrar değerlendirmeyi düşünür ve bir teklifle Cemaat Meclisi'ne başvuru yapan Mıgırdıç Tokatlıyan Efendi'nin arsaya lokanta yapma fikri destek görür. Gülersoy, Mıgırdıç'ın, daha önce Çarşı-yı Kebir'de babadan kalan ünlü bir aşevinin sahibi olduğunu ve şöyle "Evropakârî bir restoran açıp ele-güne bu iş nasıl olur göstermek" arzusunun taşıdığını belirtir ve Kilise tarafından güvenilir bir isim olduğu düşünülen Tokatlıyan Efendi'nin bu teklifinin kabul edildiğini sözlere ekler. Bkz. Çelik Gülersoy, *Beyoğlu'nun Yitip Gitmiş 3 Otel'i*, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 48-49. Pelin Aykut konu hakkında kilise vakfının yine buraya tiyatro yapmak istediği, bunun için gerekli izni de aldığını fakat nedeni bilinmeyen bir şekilde bu girişimin sürüncemede kaldığını belirtmektedir. Yine aynı yazar, buraya yapılacak otelin işletmesinin 60 yıl süreyle Mıgırdıç Tokatlıyan'a verildiğini söylemektedir. Bkz. Pelin Aykut, "Tokatlıyan Otel'i", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:7, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000: 272.

⁶ Otelin açılışına dair araştırmacılar farklı tarihler öne sürmüştür. Mıgırdıç Tokatlıyan Efendi'nin restoranı hayli rağbet gören bir yer olmasına rağmen belli bir zaman sonra gelir-gider dengesi bozulmuş ve Kilise'ye kirayı ödemekte güçlük çekmeye başlamıştır. Bu durum Kilise'yi rahatsız ettiğinden olsa gerek, burada bir lokanta yerine otel inşa edilmesi fikri belirlemiştir.

Daha sonra, adı, *Hotel M. Tokatlıyan* olarak değiştirilmiştir. Bazılarıysa kurucusuna ithafen otele *Mıgırdıç'ın Evi* demiştir⁸. Üç katlı olan otel 160 odalı olup odalar da dönemine göre her türlü ihtiyaca cevap verecek şekilde hazırlanmıştır. Otele ana kapıdan girildiğinde sağ tarafta resepsiyon, sol tarafta ise merdiven ve asansör vardı. Ana salondaki kapıdan girildiğine iki salon göze çarpardı: Sağ taraftaki balo, kokteyl, nişan ve ziyafet gibi toplantıların yapıldığı bölümdü. Diğer salon ise caddeye bakan yemek ve kahve salonu ile lobiye oluşturmaktaydı⁹. Otel açıldıktan sonra hem lokantası hem de konaklama imkânıyla ayakta kaldığı süre boyunca birçok önemli misafiri konuk etmiş; aralarında devletin ileri gelenleri de olmak üzere romancı, şair, edebiyatçı birçok seçkin sima Mıgırdıç Tokatlıyan'ın misafiri olmuştur. Bir baloda Dâhiliye Nazırı Talat ve Cemal Beyler, padişah teşrifatçısı Cenânî Bey, Fransız Elçisi Bompard'ın birlikte oldukları yazılıdır¹⁰. Bir dönemin usta edebiyatçısı *Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)*, kendisi ile birlikte, Abdülhak Hamit, Süleyman Nazif, Ali Ekrem ve Süleyman Nesip gibi ünlü şair ve yazarların hafta sonları Tokatlıyan'da buluşup şiir ve sanat bahisleri üzerinde konuştuklarını belirtmektedir. Yakup Kadri'nin belirttiğine göre, Ziya Gökalp de bu toplantıların birinde kendilerine eşlik etmiştir¹¹.

Komisyon başka işletmecilere başvursa da ilgi görmemiş; bunun üzerine Mıgırdıç Tokatlıyan Efendi'nin, "Gelin buraya oteli beraber yapalım." önerisi komisyonca kabul görmüştür. Bu teklifin yapıldığı tarih Şubat 1908'dir. Bkz. Gülersoy, *a.g.e.*, s. 53-54. Bu şekilde 1908 yılının ortalarına doğru inşaatın başladığını ve 1909'un sonuna doğru da bitmiş olduğunu aktaran Gülersoy'un aksine Selçuk Çıkla otelin açılış tarihini daha da geriye çekip 1897 yılının Kasım ayını vermektedir. Bkz. Selçuk Çıkla, *a.g.e.*, s. 240. İki yazar arasındaki bu tarih farklılığı bir tezat oluştursa da burada bahsedilen şey, asıl otel yapılmadan önceki, birkaç sayıdaki odadan ibaret olan daha basit hâlidir. Nur Akın'ın eserinde otelin açılışına dair verdiği tarih Çıkla'nın zikrettiği 1897 tarihiyle örtüşse de her ikisinin de Gülersoy'un bahsettiği gibi otelin "amatör" hâline atf yaptıkları düşünülebilir. Bkz. Nur Akın, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayını, İstanbul 1998, s. 256. Özgü Çilli, hazırladığı Yüksek Lisans Tez çalışmasında 1895 yılında lokantanın tamamlandığını belirtmektedir. Splendid adlı lokantanın üst katlarında mevcut otel odaları varsa da bunların konforlu odalar olmadığını da açıklamaktadır. Bkz. Özgü Çilli, *Tanzimat Sonrası Osmanlı Otel Mimarisi ve Pera Palas*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s. 29-30.

⁷ Otel inşa edilmeden önceki kafe-restoran dönemi ve Mıgırdıç Tokatlıyan'a işin ihale edilmesi sürecine dair bilgilerini Ermeni Patrikhanesi'nin Kalem Müdürü Dr. Kırkor Damatyan'ın kendisi için tercüme ettiği iki kaynağa dayandıran Gülersoy, Tokatlı Mıgırdıç Efendi'nin adının Beyoğlu sahnesinde girişimleriyle kendine yer bulduğunu aktarır. Açılan ilk işletmenin lüks bir restoran olduğunu belirten yazar, 1895 yılı Ticaret Yıllığı'nda Mıgırdıç Tokatlıyan'a ait iki işletmenin adının geçtiğini belirtir: Beyoğlu'nda *Tokatlıyan* adı ile bir otel ve bir restoran; *Splendide* adıyla bir kafe-pastane. Açılan otelin başlangıçta çok basit bir tesis olduğunu yazan yazar önce Kapalı Çarşı'daki aşçı dükkânından Beyoğlu'na atlayan Mıgırdıç Efendi'nin kendisinin yeni "statüsüne" hemen uyum sağladığını da, dönemin *Le Moniteur Ottoman* adlı Fransızca gazetesindeki bir haberden aktararak verir: "Pera'da kışın hemen her tarafta bir balo ya da danslı çay düzenleyen zenginlere ayak uydurabilmek üzere, bizim Efendi de Cafe Splendide'nin büyük salonunda görkemli ve müzikli bir akşam yemeği vermiş." der. Bkz. Gülersoy, *a.g.e.*, s. 50-51.

⁸ Behzat Üsdiken'in aktardıklarına göre Tokatlıyan Otel'i'nin kurulduğu arsa *Üç Horan (Yerartutun) Ermeni Kilisesi* vakıf arazisi üzerinde inşa edilmişti. Bu arsa üzerinde 1859 yılında tek katlı ve salaş birtakım mağazalar vardı. 1859'da bu binada bulunan *Cafe Oriental*'in yerini 1861 yılında dönemin Ermeni sanatkarlarından *Tadron Aravelyan* kiralamış ve burayı *Şark Tiyatrosu* adı altında hizmete sokmuştu. Beyoğlu'nda çıkan 1870 Yangını'ndan sonra Şark Tiyatrosu yıktırılmıştı. 1883 yılında Kilise Mütevelli Heyeti yeni bir tiyatro binası yapma girişiminde bulundu. Ermeni Cemaati Reisi *Nuriyan Efendi* öncülüğü ve Mimar *Osep Anzavur*'un katkıları sonucu altı ay gibi kısa bir sürede tiyatro binası bitirildi. *Yeni Tiyatro* ya da *Yeni Fransız Tiyatrosu* adını taşıyan bu tiyatro 29 Aralık 1883'te görkemli bir balo ile açıldı. Ayrıca tiyatro girişinin sağ ve sol taraflarına Kilise Vakfı'na gelir getirmesi amacıyla dükkânlar da konulmuştu. *Cafe Couronne*'un (tiyatronun girişindeki dükkânlardan birisi) mutfak kısmında 26 Eylül 1892 Pazartesi günü saat 11:00'de başlayan bir yangın tiyatro binasına önemli ölçüde zarar verdi. Tiyatro ve önünde bulunan dükkânlar kısmen yandı. Bkz. Behzat Üsdiken, *a.g.m.*, s. 24.

⁹ Aykut, *a.g.m.*, s. 272

¹⁰ Gülersoy, *a.g.e.*, s. 61.

¹¹ Otelde kalan birçok ünlü isim arasında *Troçki*, *Josephine Baker* ve *Arabistanlı Lawrence* gibi isimler de vardı. Otelde kalan seçkin konuklardan biri Narmanlı Han'dan ayrıldıktan sonra, Büyükağa'ya yerleşmeden önce 1929 yılında burada

Tokatlıyan'ın kurduğu otelin zamanla İstanbul'daki diğer otellerin önüne geçtiği anlaşılmaktadır. Bunun başlıca nedenleri arasında diğer otellere oranla daha merkezî bir konuma sahip olması, zamanının canlı bir alışveriş merkezi Beyoğlu (*Grand Rue de Pera*) üzerinde bulunması yer almaktadır. Bu merkezî konumuna ek olarak caddeden gelip geçenlerin rahatça görülebildiği seyirli bir lokalinin olması da bu oteli konaklayanları ve ziyaretçileri için cazip hâle getirmiştir. Ayrıca, *Bohem* bir tarza sahip olması, İstanbul'un canlı merkezlerine gidiş gelişin kolay olması da otelin başka önemli artıları arasında yer almıştır. Bütün bunlara ek olarak, Mıgırdıç Tokatlıyan'ın müşterileriyle otelde, lokantada ve kahvede tek tek bizzat ilgilenmesi de otelin tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur. Mıgırdıç Tokatlıyan 1906'da Tarabya'daki *Hotel d'Angleterre*'i satın almıştır. Bu oteli 12 Mayıs 1906'da Tokatlıyan Otelinin yazlık şubesi olarak hizmete sokmuştur. İşlerini daha da genişleten Tokatlıyan, bir müddet sonra Tarabya'daki *Summer Palace*'ı da işletme zincirine katmıştır. Bu arada Mıgırdıç Tokatlıyan'ın kardeşi Bedros, 1910 senesinde Fransa'ya göç etmiş; Paris'te oldukça büyük, hem Türk hem de Fransız mutfağından örneklere menüsünde yer veren bir lokanta açmış; adını Bedros'un Fransızcasıyla değiştirmiş ve lokantasına da yeni adı olan Pierre adını vermiştir¹².

Birinci Dünya Savaşı başladığında Tokatlıyan otelleri Osmanlı topraklarının bütününde olduğu gibi ekonomik sıkıntı içerisine girmiştir. Öyle ki Mondros Mütarekesi imzalanana kadar Tokatlıyan'ın işletmeleri eski hareketli zamanlarını arar olmuştur. Mıgırdıç Efendi 1920 yılında otellerinin işletmesini damadı, Sırp asıllı, Nikola Medoviç'e devretmiştir. Beyoğlu'ndaki otelin binasının da sahibi olan kilise vakfının yönetim kurulunda da yer almış olan Ara Kuyumcuyan'ın

kalan *Troçki*'dir (kendisini öldürmeye yemin eden pek çok Rus'un dikkatini çekmekten sakınmak için gece geç saatte arka kapıdan gelmiştir). *Josephine Baker* da İstanbul'a ikinci gelişinde burada kalmıştı. Diğer ünlü konuklar İngiliz arkeolog ve diplomat *Arabistanlı Lawrence* ve edebiyat eleştirmeni *Leo Spitzer*'dir. Bkz. Brendan Freely ve John Freely, *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, çev. Yelda Türedi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 216-218. Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Otel'i'nin müdavimlerinden birisi de Mustafa Kemal Atatürk'tü. Atatürk, 1927 senesinde yedi; 1929'da bir kez Tokatlıyan Otellerine uğramıştır. Bkz. <https://archive.is/www.tarabyatarihi.com> (10.12.2018, 13:04). İstanbul'un işgal yıllarında otelin pek parlak bir dönem geçirmediğini zikreden Gülersoy, kitabında Atatürk'ün oteli ziyareti ile ilgili ilginç bilgiler verir. Tokatlıyan'ın Meşrutiyet'ten bu yana sahne olduğu büyüklü küçüklü tarihi olayların saymakla bitmeyeceğini belirtir. Yalnız Atatürk'ün yüzbaşılığında Cumhurbaşkanlığı'na değin geçen zaman içerisinde fırsat buldukça uğradığı Tokatlıyan'da geçirdiği vakitlere ait kıymetli hatıraların ciltler dolduracağına işaret eder. 1950'lerin bir gazetecisinin hikâyesini derleyen yazar, Atatürk'ün oteli ziyaretlerinden birisini aktarır. Otelin Başgarsonu Karabet Kaçar ile Atatürk'ün İstanbul'un işgal günlerinde bir konuşmasında Kaçar'a: "Oğlum merak etme, garip kalmazsın. Onlar gittiler amma bunlar da çabuk giderler." diyerek yan masalarda yemek yiyen yabancı zabıtları işaret ettiğini aktaran Gülersoy, Ata'nın bu sözünü meşhur "Geldikleri gibi giderler!" sözleriyle kıyaslayarak bu bilginin ilk kez kitaba aktarıldığını belirtir. Bkz. Gülersoy, *a.g.e.*, s. 71. Atatürk'ün bu ziyaretiyle ilişkin bilgiyi "soluk bir dergi sayfasından" aktararak veren Gülersoy'un bilgileri Atatürk'ün hayatta olmadığı bir sırada 1940 yılının Nisan ayının 14'üne ait Akşam Gazetesi'nde Hikmet Feridun Es imzalı makaledeki bilgilerle örtüşür. Gazetede Atatürk'ün İstanbul'un işgal altında olduğu yıllarda Garson Karabet ile konuşması ve memleket düşman işgalinden kurtarılıp tekrar İstanbul'a döndüğü sırada Tokatlıyan Otel'i'ne gelip tekrar Garson Karabet ile konuşmaları ayrıntılı olarak verilir. Bkz. <http://hdl.handle.net/11498/37435> Taha Toros Arşivi, Dosya Adı: Atatürk'ün Ölümü ve Cenaze Töreni (08.12.2018, 14:21).

¹² Tokatlıyan'ın Summer Palace'ı ne kadar süre işlettiğine dair dönemin kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. Tokatlıyan'ın iki asıl işletmesi Beyoğlu ve Tarabya'daki otellerdir. Bkz. Üsdiken, *a.g.m.*, s. 26-27.

1996 yılında söylediğine göre, bu Sırp damat ilk olarak Tokatlıyan Otel’de kapıcı olarak işe başlamıştır. Evlendiği Mercedes ise Tokatlıyan’ın öz kızı değil evlatlığıdır¹³.

Cumhuriyet döneminde 1930’lu yıllar Beyoğlu ve Tarabya’daki Tokatlıyan oteller açısından “olabildiğince normalize” yıllar olmuştur. Otellerin akıbetini İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllar belirlemiştir. İşin aslı maddi sıkıntılar yaşayan Medoviç, oteli İbrahim Gültan isimli bir işadamına devretmiştir. 1945 yılında Tokatlıyan otellerinin ismi İbrahim Gültan tarafından “Konak Oteli” olarak değiştirilmiştir¹⁴. Otel bu dönemde el değiştirmiş; kiracılar ve kilise vakfi arasında çeşitli problemler ortaya çıkmış; icra meselelerinden ötürü otelin bazı eşyaları satılığa çıkmış; 1958 yılında Üç Horan Kilisesi Vakfi Beyoğlu’ndaki oteli bir iş hanına çevirmiştir¹⁵. Tarabya’daki Tokatlıyan Oteli 1954 senesinde Konak Otel adındayken ve İbrahim Gültan tarafından işletilmektedirken yanmıştır. Birkaç sene sonra, yanan otelin yerine, arazisi satın almalarla genişletilerek, Emekli Sandığı’nın Büyük Tarabya Oteli (Grand Tarabya Hotel) inşa edilmiştir. 1957-1965 yılları arasında yapılıp, 1966’da hizmete açılan Büyük Tarabya Oteli’nin projesi Mimar Kadri Erdoğan’a aittir. Yapı, kendi içinde başarılı bir tasarıma sahip olsa da, bulunduğu noktaya ve Boğaziçi’nin topografyasına uyumsuzluğuyla, yapıldığı dönemden itibaren tartışma konusu olmuştur. İstanbul’da önemli bir yer edinen Büyük Tarabya Oteli, birçok Yeşilçam filmine de ev sahipliği yapmıştır. The Grand Tarabya adıyla, kapsamlı bir restorasyon ve renovasyon süreci sonrasında Şubat 2013’ten bu yana 168 delüxe odası, 80 süiti, ve bir kral dairesi ile hizmet vermeye devam etmektedir¹⁶.

Tokatlıyan otellerinin akıbeti bu şekilde gerçekleşirken otelin kurucusu Mıgırdıç Tokatlıyan’ın yaşamının son evreleri Fransa’da geçmiştir. Bu konuda 14 Nisan 1940 tarihinde yayımlanan Akşam gazetesi küpüründe detaylı bilgiler bulunmaktadır. Hikmet Nisan “Meşhur Tokatlıyan Oteli’nin Müessisi Mıgırdıç Tokatlıyan Efendi Nis’te, Eski Hatıralarını Anlatıyor” başlıklı makalesinde Fransa’nın Nice kentinde tesadüfen karşılaştığı Mıgırdıç Tokatlıyan’la gerçekleştirdiği sohbetini gazetesinde yayımlamıştır¹⁷.

Gazetede Mıgırdıç Tokatlıyan’ın Türkiye’den ayrılışı şu şekilde aktarılmıştır: “1914’teki Genel Savaş’ın hemen öncesinde Rusya ile Osmanlı devletlerinin siyasi ilişkileri kesildiği

¹³ Gülersoy, Medoviç ve Mercedes’in yaşanan Mıgırdıç Tokatlıyan’a işten el çektirip onu Fransa’nın Nice şehrine yerleştirdiklerini ve otelin direksiyonuna geçip oturduklarını belirtmektedir. Bu hâliyle de Mıgırdıç Tokatlıyan’ın Fransa’ya yerleşmesini sanki damat ve kızın bir planıymış gibi gösterme çabasıdır. Belki de Tokatlıyan’a hazine ve zor geçen bir emeklilik hayatı biçme gayretine girişmiştir. Bu yazının aşağıdaki satırlarında görüleceği gibi Mıgırdıç Tokatlıyan Fransa’ya birilerinin zoruyla gitmemiştir. Kardeşi Bedros zaten ordadır. Kendisi de 1914’te bu ülkeye yerleşmiş; 1920’ye kadar da işletmeleriyle bağını sürdürmüştür. Öte yandan orada gayet güzel ve varlıklı bir emeklilik geçirdiği 1940 senesinde kendisiyle yüz yüze yapılan röportajdan açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bkz. Gülersoy, *a.g.e.*, s. 69.

¹⁴ Miray Özkan, *Transformation of the Arcades in Beyoğlu*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008: 79.

¹⁵ Gülersoy *a.g.e.* s. 96-97.

¹⁶ <http://www.degisti.com/index.php/archives/6303> (10.12.2018, 15:06).

¹⁷ <http://hdl.handle.net/11498/4199> Taha Toros Arşivi-Dosya No:115-Oteller (Akşam Gazetesi, 1940.04.14).

sırada kendisinin de bu devletin vatandaşlığında bulunması nedeniyle bazı aşırı vatansızlar tarafından oteline yönelik yersiz saldırının ardından memleketi terk eden Mıgırdıç Efendi, savaşın bir kısmını İsviçre’de geçirip daha sonra Fransa’ya gitmiş ve Nis’te yerleştikten sonra da bir daha İstanbul’a geri dönmemiştir.” Yazarın makalesinin başlangıcında aktardığı bu bilgilerden yola çıkarak Mıgırdıç Efendi’nin 1914 yılında İstanbul’dan ayrıldığını anlamak mümkündür. Bununla beraber, işletmeleri damadı Medoviç’e bırakması 1920 yılını bulmuş gözükmektedir. Gazetede yazısının devamında, “Nis’e geleli iki üç gün kadar olduğu hâlde çarşı-pazar dolaşırken Mıgırdıç Efendi’ye rastladığını” anlatan yazar, “Mıgırdıç Efendi ile sohbet başladığını; ufak tefek bazı alışverişten sonra da Mıgırdıç Efendi’nin evine öğle yemeğine gittiğini” dile getirmiştir. Yazarın aktardığına göre, Mıgırdıç Efendi Nis’te yaşadığı hayatı yazara anlatmaya başlamış ve şu cümleleri kurmuştur: “-Sabahları çarşı, ufak bir gezinti, yemek... Eski bir kahveci olduğum hâlde kahve hayatını hiç sevmediğimden oralara gitmem. Kumara da merakım yoktur, gazinoya da gidersem tiyatro ve konser kısımlarına giderim...”. Yazar, yemek esnasında bir taraftan konuşurken diğer taraftan da camlı dolaptaki gümüş takımlarını incelediğini; bu takımların hepsinin M.T.[Mıgırdıç Tokatlıyan] harfleriyle kazındığını, bunların otele ait takımlardan olduğunu yazmıştır. Mıgırdıç Efendi, Nisan’a otel-lokanta-pastane arasında 80’e yakın personel istihdam ettiğinden bahsetmiş, bütün gün onların başında durduğundan, ancak bu şekilde onlarla baş edebildiğinden söz etmiştir. Dolaptaki gümüş takımların bir kısmını beraberinde getirdiğini, bir kısmını da daha sonra getirttiğini anlatmıştır. Lokantacılık bahsi açılınca Mıgırdıç Efendi lokantacılığa “Hemen bütün lokantacılar gibi aşçı yamağı, garson, metrdotel [başgarson] gibi meslek merdivenlerinin bütün kademelerini derece derece aşarak başladığını, talihin de kendisine yardım ettiğini” dile getirmiştir. Nisan, Mıgırdıç Efendi’ye saraya ait olan bir hatırasını sormuş, o da, kendisinin istibdat devrinde sarayla bir alakası olmadığını, bunun sebebinin de o vakit verilen resmî büyük ziyafetler için gereken herşeyin Yıldız Sarayı’nda zaten var olduğunu anlatmış. Meşrutiyetten sonra bir iki defa Sultan Reşad’a hizmette bulunduğundan bahisle, bilhassa, vükelâ, vüzerâ düğünlerini yaptığını söylemiştir. Mıgırdıç Tokatlıyan’la ilgili son bilgiler, 1940 tarihli bu gazete yazısından ibarettir.

3. CUMHURBAŞKANLIĞI OSMANLI ARŞİVİ’NDE MİGİRDİÇ TOKATLIYAN VE GİRİŞİMLERİ HAKKINDAKİ BELGELER VE DEĞERLENDİRMESİ

Tokatlıyan’ın kendisi ve işletmeleriyle ilgili Osmanlı arşiv belgelerinde de önemli bilgiler saklıdır. O ve işletmeleriyle ilgili belgeler içerisinde onun Tokatlı mı, bir Rus mu ya da İranlı mı olduğuna dair çeşitli belgeler yanında otel ve işletmelerinde kalanlar, işletmelerindeki yenilikler

ve hatta bazen işletmelerinde yaşanan polisiye olaylar önemli yer tutmaktadır. Şimdi ilk olarak Tokatlıyan'ın kendisi ve kimliği hakkındaki arşiv belgelerine göz atabiliriz.

3.1. Tokatlıyan'ın Tabiiyeti ve Kimliğiyle İlgili Belgeler

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan bazı belgeler Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti ve kimliği hakkında önemli ipuçları içermektedir. Zira Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti meselesi Osmanlı Devlet makamlarınca soruşturulmuştur. Peki, devlet neden Tokatlıyan'ın kökenini araştırma gereği duymuştur? Bu sorunun cevabı 1919 senesine ait belgelerde bulunmaktadır¹⁸. Belgelerde ifade edildiğine göre, Beyoğlu'nda *İspelandid (Splendide) Gazinosu* sahibi Ohannes oğlu Mıgırdıç Tokatlıyan'a Beyoğlu Bidayet Mahkemesi Mukavelat Yazıcılığı aracılığıyla tebliğ edilen bir protesto belgesi düzenlenmiştir¹⁹. Söz konusu protesto belgesinin Rusya Konsolosluğu marifetiyle tebliğinin lazım gelmesi üzerine daha önce Osmanlı vatandaşı olarak bilinen Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyetinin araştırılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Böylece, birden bire, yukarıda bahsi geçen mahkemece açılan davanın ve düzenlenen protesto belgesinin, esasında Osmanlı vatandaşı olarak bilinen Mıgırdıç Tokatlıyan'a mı yoksa Rus tabiiyetinde bulunan başka bir Mıgırdıç Tokatlıyan'a mı ait olduğu mevzusu aydınlatılması gereken bir husus olarak belirmiştir. Bu açıdan İstanbul'daki Rusya Konsolosluğu dava hakkında bilgilendirilmiş; öte taraftan, konu yabancı bir ülke vatandaşı ile ilgili bir hukuki meseleyle ilgili olabileceğinden Mıgırdıç'ın tabiiyeti Tabiiyet Müdürlüğü tarafından etraflıca incelenmiştir.

Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti meselesinin yalnızca bu soruşturma ile sınırlı kalmadığı; bu konu hakkında başka soruşturmaların da yapılabildiği başka belgeler düzenlendiği arşivde bulunan kayıtlardan anlaşılmaktadır. Örneğin, 2 Haziran 1326/15 Haziran 1910 tarihli Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti ile ilgili başka bir belge Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Rus tabiiyeti hakkındadır. Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla, Tokatlıyan, şahsı hakkındaki bir ceza davasından kurtulmak amacıyla Rus tabiiyetinde olduğunu belirtmiştir. Onun bu iddiası üzerine Tabiiyet Kalemi tarafından bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Kalem tarafından yapılan incelemede Mıgırdıç'ın babası Ohannes ile amcası Bakos'un aslen Tokat ahalisinden oldukları ve memleketlerinde Baydukyan lakabıyla tanındıkları anlaşılmıştır. Ayrıca, atadan Osmanlı tebaasından oldukları; babasından ötürü Mıgırdıç'ın Osmanlı sayıldığı, son zamanlara kadar bütün işlerinde bu hususla

¹⁸ Bkz. BOA.HR.HMŞ.İŞO.139/17 (16 Teşrinievvel 1335/16 Ekim 1919). BOA.HR.HMŞ.İŞO. 45/6 (17 Temmuz 1335/17 Temmuz 1919). Tokatlıyan'ın tabiiyeti hakkında bir belge daha bulunmaktadır. Bkz. BOA.HR.UHM.137/21.

¹⁹ Ayrıca Beyoğlu Bidayet Mahkemesi'nden gönderilen protesto varakasının Beyoğlu'nda *İspelandid (Splendide) Gazinosu* sahibi Mıgırdıç veledi Ohannes Tokatlıyan'a tebliğ olunmasına dair (Bkz. BOA.HR.UHM.58/14); Mehemed Haris Sultanof, Stavri Miliadi, Şeyh Hüseyin Meydani, Vikenti Ryji'nin oğlu Ceslas, Pierre Dokhoda, Vasil ve Nicolas Evyenopoulo kardeşler, Gürcüoğlu ve Mıgırdıç Tokatlıyan adlı kimselerin Rus tabiiyetli olup olmadıklarının araştırılması hakkında iki belge daha vardır. Bkz. HR.H.609/7 (13 Haziran 1910).

hareket ettiği bildirilmiştir. İnceleme esnasında Tokat Mutasarrıflığı ve İstanbul'da bulunan Ermeni Katolik Patrikliği'ne de Tokatlıyan ailesi ile ilgili bazı sorular sorulmuştur. Tokat Mutasarrıflığı'na Mıgırdıç'ın babası Ohannes ile amcası Bakos'un lakaplarının Baydukyan olup olmadığı; bu şöhretle yerel nüfus sicillerinde kaydın mevcut olup olmadığı; ailenin tabiiyetinin vilayetçe kayıtlı olup olmadığı; haklarında o ana değin ne sıfatla muamele olunduğu; vergi, askerlik bedeli gibi çeşitli resmî konularda yükümlüklerinin bulunup bulunmadığı; bunları ödeyip ödemedikleri ve Murahhashanece Baydukyan ailesine ait kayıt olup olmadığı soruları yöneltilmiştir. Ermeni Katolik Patrikliği'nden, Ermeni Katolik Cemaati içerisinde Baydukyan namında bir ailenin olup olmadığı; varsa kimlerden oluştuğu; haklarında ne suretle muamele olunduğu ve gerek Mıgırdıç ve gerek babası ve amcasının ve gerek biraderlerinin Osmanlı Nüfus Tezkeresi'ne sahip olup olmadıkları konusunda bilgi istenmiştir. Patrikhaneden bu konuda gelen iki cevap oldukça çelişkilidir. Patrikhane kendisinden Tokatlıyanlarla ilgili istenen bilgiye verdiği ilk cevapta aile hakkında ellerinde bir kaydın olmadığını bildirmiş; daha sonra verdiği ikinci bir cevapta ailenin Rusya Devleti tebaasından olduğunu açıklamıştır. Patrikhane'nin bu çelişkili tutumu üzerine Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti hususundaki araştırmalar devam etmiştir. Avrupa'ya olan seyahatlerinde, Mıgırdıç ve biraderinin Osmanlı pasaportu alıp almadıkları incelenmiştir. Patrikhane'nin cevabının detaylarında Mıgırdıç'ın *Artin* ve *Bedros* adında iki erkek ve *Meryem* adında bir kız kardeşi olduğu görülmüştür. Nüfus Sicili İdaresi'nden gönderilen pusulada Meryem'in isminin geçmediği fark edilmiştir. Bu hususta resmî sicilde mevcut olan asıl kayıta kimlerin yazıldığı ve Meryem'in isminin kayıtlı olup olmadığı ve Defter-i Hakani (Tapu) Nezareti'nce Mıgırdıç namına kayıtlı olan emlak muamelesinin ne sıfatla yapıldığı ve buna dair Patrikhane ilmühaberlerinin olup olmadığı gibi tahkikat icrasına dair soruların cevapları aranmıştır.

Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti meselesi yalnız Rusya ile de sınırlı kalmamıştır. Bir ara, onun İran tebaasından olduğu konusu gündeme gelmiştir. Bununla birlikte, Tokatlıyan, hakkındaki bu iddialara karşı çıkmış ve yalanlamıştır. Tartışma bir emlak hissesi üzerinden başlamıştır. Mıgırdıç Tokatlıyan Bidayet Mahkemesi'nde bu konuda kendisini savunmuştur. Savunmasında, kendi üzerinde Sakız Caddesi'nde bir emlak hissesine İran vatandaşlığına tabi olduğu hâlde sahip bulunduğu, ayrıca lisanını değiştirerek İran vatandaşlığını gizlediği iddialarına karşı bunların yalan beyanlar olduğunu dile getirmiştir. Hakkındaki sahte ilmühaberinin kendi haberi ve malumatı olmadan üretildiğini ve kendisinin ne şimdi ne de daha önce İran kimliği ile hiçbir resmî daireye bir beyanda bulunmadığını mahkemeye açıklamıştır. Hâliyle, hakkında çıkan İran tabiiyeti tartışmaları Bidayet Mahkemesi'nin 11 Kanûn-ı Sani 1320/24 Ocak 1905 tarihli yazısından anlaşılmaktadır.

Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti meselesine Belediye de dâhil olmuştur. Belediye'nin konuyla ilgili verdiği bilgiler onun adresini de içermekte; onun Osmanlı tabiiyetinde olduğunu öne sürmektedir. Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti konusunda Belediye tarafından Hukuk Müşavirliği'ne yazıldığı anlaşılan bir yazıda, onun Beyoğlu'nda Taksim civarında Giridli Caddesi'nde 97 numaralı hanesinde 1/3 hisse ile Osmanlı vatandaşı sıfatıyla bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca yapılan tahkikat neticesinde Tokatlıyan'ın Osmanlı vatandaşı olduğu Rus Sefareti'ne bildirilmiş ve kendilerinden beklenen cevap aradan beş ay geçtiği hâlde alınmadığından dolayı Osmanlı tabiiyeti ortaya çıkmış olan Mıgırdıç'ın imtiyaza havi olmadığı Rus Konsolosluğu'na bildirilmiş ve buna göre mahkeme edileceği yazılmıştır.

Tokatlıyan'ın Rus vatandaşlığına geçtiği Rus Konsolosluğu yetkililerinin daha sonraki açıklamalarından anlaşılmaktadır. Örneğin, Rus Konsolosu Tercümanı *Alkesandır Frey*, şifahi olarak, Dersaadet'te dünyaya gelen Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Ermeni Cemaati'ne mensup olduğunu ve Rus tabiiyetinde Mıgırdıç İvan Ohannesyan olamayacağını ve Tokatlıyan'ın vaktiyle İran tabiiyetini iddia etmekle beraber bunu ispat edemediği ve sonunda Osmanlı tebaasından olup aynı zamanda Osmanlı vatandaşı bir babası olduğu ve asla Rus vatandaşlığına geçmediğini bildirmiştir. Bununla birlikte, en sonunda, aradan geçen zamanda Rusya Konsolosluğu'nun iltimas ve ısrarı ve o zamanın çeşitli siyasi sebeplerinden dolayı ve Rus Hükümeti'ne bir "cemile-i mahsusa" olarak, aralarında Mıgırdıç Tokatlıyan'ın da bulunduğu altı kişinin Rusya vatandaşı oldukları Osmanlı makamlarınca da kabul edilmiştir (18 Ekim 1919).

Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti meselesi bu şekilde çözüme kavuşturulduktan sonra üzerinden dört sene geçen Attar-zade Ahmed Efendi'nin Mıgırdıç Tokatlıyan'a tebliğ ettiği protestonamesine ait dava Rus vatandaşı Mıgırdıç Tokatlıyan ile Osmanlı vatandaşı Ahmed Efendi arasındaki bir davaya dönüşmüştür. Daha önce Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Osmanlı tabiiyetinde olduğunu anlatan deliller ortadan kalkmış; en nihayetinde protestoname konsolosluk vasıtasıyla kendisine tebliğ edilmiştir²⁰.

Arşiv belgelerinden aslen Tokatlı olup daha sonra Rus vatandaşlığına geçtiği anlaşılan Mıgırdıç Tokatlıyan İstanbul'da Hüseyin Ağa Mahallesi'nde Valide Çeşme Sokağı'nda 79 numarada kayıtlıydı. Ermeni asıllı ailesi Katolik Cemaati'ne mensuptu. Babasının adı *Ohannes*; annesinin adı *Anik*'ti. Çorbacı Artin ve Komisyoncu *Petro (Bedros)* adında iki erkek kardeşi vardı²¹.

3.2. Mıgırdıç Tokatlıyan'ın İşletmeleriyle İlgili Belgeler

Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tabiiyeti meselesi yukarıdaki belgelerle izah edildikten sonra

²⁰ BOA.HR.HMŞ.İŞO.206/27 (3 Recep 1331/5 Eylül 1914).

²¹ BOA.DH.SN.THR.1A/86.

onun otel, lokanta ve diğer işletmeleri ile ilgili belgelere bakılacaktır. Bu belgelerde Tokatlıyan'ın döneminin bazı yeniliklerini işletmelerine getirme konusunda ne kadar becerikli bir yapıda olduğunu görmek mümkündür. Örneğin İstanbul'da işletmelerini elektrik tesisatına kavuşturmak; onun dışında bir buz fabrikası kurmak gibi girişimleri önemlidir. Ayrıca bu belgeler içerisinde Tokatlıyan işletmelerinde konaklayanlar ve bu işletmelerde yaşanan bazı sorunlar da karşımıza çıkmaktadır.

3.3. Tarabya'daki Tokatlıyan Otelinin Elektriğe Kavuşturulması

Hiç kuşkusuz, Mıgırdıç Tokatlıyan'ı ün sahibi yapan, daha sonra bir şubelerini de Tarabya'da açacağı, Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Otelidir. Son dönem Osmanlı İstanbul'unun gözde konaklama mekânlarından olan otel hakkında bir hayli arşiv belgesi mevcuttur. Belgelerin işaret ettiğine göre, otel, döneminin lüks saraylar ve konaklarında bulunan şatafat ve konfora sahiptir. Örneğin, o dönem Osmanlı İstanbul'unda "Osmanlı Bankası, Duyûn-ı Umûmiye (Genel Borçlar) İdaresi, Pera Palas Otel ve bazı ileri gelenlerin konutlarında hâlihazırda elektrik bulunduğu²²", İstanbul'da elektrik hizmeti kurmak istenen yapılardan birisinin de Tokatlıyan'ın Tarabya'daki oteli olduğu anlaşılmaktadır. Arşivde yer alan belgelerde, Tarabya'daki otelin aydınlatılması için yurt dışından iki sandık alet geldiği anlaşılmaktadır²³. Devlet rıhtıma çıkarılmak üzere otele götürülecek bu iki sandık eşyanın içeriği hakkında şüpheye kapılmış olmalı ki İngiltere Elçiliği araya girerek bu iki sandık elektrik eşyasını sahiplenmiş; "içeriği hakkında şüpheye asla yer olmadığını" ileri sürmüş ve sandıkların teslimini istemiştir²⁴.

3.4. Otelin Ünlü Konukları

Tokatlıyan'ın kurduğu otellerin müşterileri, önemli ölçüde, zamanının ileri gelen varlıklı insanları, devlet adamları ve yabancılardır. Örneğin, 10 Haziran 1329/23 Haziran 1913 tarihli belgeden Amerika olağanüstü elçisinin²⁵ ve yine başka bir belgeden 23 Mart 1915'te

²² BOA.Y.A.HUS.471/126 (14 Safer 1322/30 Nisan 1904).

²³ BOA.BEO.2344/175754 (18 Rebiülevvel 1322/2 Haziran 1904). Bu iki sanık aletle ilgili bir başka belge de Tarabya'daki Tokatlıyan Oteline ait iki sandık elektrik alet ve edevatından usulüne göre vergi alınmasına ilişkindir. Bkz. BOA.BEO.2329/174652 (19 Safer 1322/5 Mayıs 1904).

²⁴ BOA.Y.A.HUS 471/126.Dersaadet İngiltere Sefareti adına gelen ve Tarabya'da Tokatlıyan Oteline ait olan elektrik aletlerinin kontrol edilerek gümrükten geçirilmesine dair bir başka belge daha bulunmaktadır. Bkz. BOA.İ.RSM.19/33 (6 Rebiülevvel 1322/21 Mayıs 1904). Bu arada Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan Otel için Avrupa'dan gelecek alet ve edevatın gümrükten geçirilmesine dair bir kayda rastlanmıştır. Bkz. BOA.İ.RSM.31/31 (12 Cemazeyevvel 1326/12 Haziran 1908). Konuyla ilgili bir diğer belge İstanbul İngiliz Elçiliği adına "Amasis" vapuruyla İstanbul'a gelen elektrik alet ve edevatı malzemesini içeren sandıklar ile "Durduni" vapuru ve diğer bir vapurla gelecek olan aynı çeşit malzemenin Tarabya'daki Tokatlıyan Oteline ait olması nedeniyle vergisinin alınarak gümrükten geçişine izin verilmesinin elçilik tarafından talep olunması üzerine hakkında alınan karara dair Sadaret'in cevabını içermektedir. Bkz. BOA.HR.TH.303/94. Tokatlıyan ve elektrik eşyaları ile ilgili belgeler arasında Mıgırdıç Tokatlıyan'ın damadı Medoviç'e ait bir kayıt da bulunmaktadır. Belge, Beyoğlu'nda Cadde-i Kebir'de Tokatlıyan Otel Müdürü Nikola Medoviç Efendi'nin, Elektrik Şirketi'nin tezyid tarifesi hakkında Maliye ve Nafia Dairesi'nin Heyet-i Umumiye'de ek olarak verilen mazbatasına hakkında tezyid-i bedele itirazını içermektedir. Bkz. BOA.ŞD.3157/16 (7 Recep 1338/27 Mart 1920). Ayrıca bkz. BOA.HR.İM.196/59 (21 Ağustos 1926).

²⁵ BOA.BEO.3851/288786.

Çanakkale Muharebelerini izlemek üzere İstanbul'a gelen Alman gazeteci Wilhem Dietrich von der Schulenberg'in²⁶ Tokatlıyan'ın otelinde konakladığı anlaşılmaktadır. Otel misafirleri arasında İstanbul'a gelen Rusya Sarayı mabeyncilerinden Sevelot Azancefsaki ile Rusya'nın Üsküp Konsolosu Averlof gibiler de vardır²⁷. Otelin bir başka konuğu İzmir Mebusu Estepan Espornaleban'ın eşi Polin'dir. Polin otelden 5 Ekim 1918 tarihinde ayrılmıştır²⁸. İzmir'e gitmek üzere kendisine seyahat varakası verilen İsviçreli Alfons Kranyen Tokatlıyan Oteli'nde kalan yabancı müşterilerdendir²⁹. Beyoğlu'nda bulunan Tokatlıyan Oteli'nde ikamet eden Madam Olga Sivanichvili'nin birlikte İtalya'ya gideceği ailesinin İstanbul'a geleceği zamana kadar bu otelde kalmasına izin verilmiştir³⁰.

3.5. Polisiye Olayların Adresi Tokatlıyan Oteli

Otelin misafirleri arasında zaman zaman tatsız bazı olaylar da yaşanabilmiştir. Bu olaylardan birisi 7 Receb 1332/1 Haziran 1914 tarihinde boş yer arayışından kaynaklanmıştır. Tokatlıyan Oteli'nde kalan İtalyan asıllı seyyar komisyoncu *Predik* yemek yemek üzere otelin salonuna gitmiştir. Salonda bir masa başında oturmakta olan eşiyile, aynı milletten sigorta müfettişi Mösyö *İzako* ve İtalya'da ticarethane ajanlarından *Oresto Rasera* ve İspanyol asıllı olup İstanbul'da Osman Efendi hanesinde komisyoncu *Leon Fatunyan*'ın yanlarına gelmiştir. Bunların yanlarında boş sandalye olmamasından ötürü İspanya Konsolosu'nun oturduğu masanın yanındaki boş sandalyelerden birini almak için konsolostan izin almak istemiştir. Konsolos, bu muameleyi “şeref-i zâtiyyesine taarruz” olarak telakki etmiş; masa üzerinde bulunan şarap şişesiyle *Predik*'e vurarak başından ve ellerinden yaralamıştır. Bu eyleminin sonucunda *Konsolos Manuel Dokapa Peron* vazifesinden azledilmiştir³¹.

3.6. Tokatlıyan'ın Osmanlı Eğlence Yaşamındaki Yerine Dair

Tokatlıyan Oteli aynı zamanda zamanının bir toplantı ve eğlence mekânı hâline gelmiştir. Örneğin, otelin Tarabya şubesinde dört kişilik bir orkestra kurulmuştur. Belediye bu orkestradan vergi almak istemiş³² ve Mıgırdıç Tokatlıyan ise bu işe karşı çıkmıştır. Bununla birlikte, “ince saz, mızık ve diğer eğlence yerlerinin tarifesine tabi olduğu” gerekçesiyle Mıgırdıç Tokatlıyan'ın bu isteği kabul görmemiştir (27 Zilkade 1339/2 Ağustos 1921)³³.

²⁶ BOA.DH.EUM.VRK.25/07.

²⁷ BOA.DH.EUM.THR.21/13 (27 Zilhicce 1327/9 Ocak 1910).

²⁸ BOA.DH.EUM.SSM.32/58 (29 Zilhicce 1336/5 Ekim 1918).

²⁹ BOA.DH.EUM.5.Şb.56/3 (28 Cemaziyelevvel 1336/11 Mart 1918).

³⁰ BOA.HR.İM.153/21 (2 Ağustos 1925). Otelin konuklarından birisi de eski Afgan Elçisi Ahmed Han'dı. Ahmed Han, banyolu ve salonu olan bir odada kalmıştı. 38 gün kadar otelde kalan eski elçi için Hariciye'den 750 lira istenmişti Bkz. HR.İM 181/35 (27 Mart 1926).

³¹ BOA.DH.KMS.21/45.

³² Bkz. BOA.ŞD.3166/54 (23 Zilkade 1339/29 Temmuz 1921).

³³ BOA.BEO.4689/351655.

3.7. Ajanların da Konakladığı Bir Mekân

Tokatlıyan Otelini hem müşterilerinin hüviyeti hem de yabancı konukların ikametgâhı olmasından dolayı Osmanlı yetkililerinin her daim dikkatini çekmiş ve otele giren çıkan şahıslar çoğu zaman gözetim altında tutulmuştur. Örneğin, otelde ikamet eden Suriyeli Selim Antakî adlı şahıs “şüpheli şahıslardan olduğu” zannıyla tahkikata maruz kalmış; bu şahsın Halep’e gitmesine izin verilmemiştir (6 Temmuz 1318/19 Temmuz 1902)³⁴. Yine, Tokatlıyan Otelinde kalanlardan Dr. Yordan Şirokof’un dikkatle izlenmesi gerektiği³⁵, Şimith adlı kişinin Rus casuslarıyla irtibatla olduğu³⁶ gibi belgeler otelin şüphe uyandıran bazı müşterilerinin Osmanlı Hükümeti’nce izlendiği fikrini doğrulamaktadır. Hükümet’in izlediği Tokatlıyan müşterileri arasında yabancıların yanında yerli müşteriler de vardır. Örneğin, Sultan İkinci Abdülhamid Hân’ın ser-esvâbisi İlyas Bey’in bazı arkadaşlarıyla birlikte geceleri Tokatlıyan Gazinosu’nda gizli salonlarda “müzakerât ve tertibât-ı hafiyelikte” bulduklarına dair Pangaltı Polis Merkezi tarafından yazılan belge bu hususa kanıt oluşturmaktadır³⁷. Arşivde İskenderiye’den gelip Tokatlıyan Oteline yerleşen Menteşof vapurlarının müfettişi Rusyalı Jan Baron Bekof’un gözetim altında tutulması³⁸, Tokatlıyan Otelinde olduğu tespit edilen Baalbekli Doktor Haydar’ın tutuklanarak Cebel-i Lübnan Kumandanı Rıza Paşa’ya gönderilmesi³⁹, İskenderiye’den Dersaadet’e gelen ve Tokatlıyan Otelinde kalan Jan Bardofd Yakof’un Dersaadet’e geliş sebebi, nereli olduğu, hüviyeti ve hangi cemaate mensup olduğunun incelenmesi⁴⁰ hakkında belgeler de bulunmaktadır.

3.8. Osmanlı Yiyecek Sektöründe Tokatlıyan Lokantası

Tokatlıyan’ın Çarşı-yı Kebir’de bir lokanta açıp işlettiğini gösteren çok sayıda arşiv belgesi bulunmaktadır. Lokanta da tıpkı otelinde olduğu gibi devrin gözde mekânlarından biri hâline gelmiştir. Yalnız yerli ve yabancı misafirler değil devlet de bu lokantanın müşterileri arasında yer almıştır. Sultan Mehmed Reşad’ın Edirnekapı dışında Kılıç Alayı Merasimi’nin yapıldığı gün yabancı devlet temsilcileri için verilen kokteylin masrafı olarak Tokatlıyan Lokantası tarafından talep edilen 150 kuruşun Dâhiliye (İçişleri) tahsisatından karşılanmasına dair bir belge⁴¹, Ertuğrul Yatı ile Yalta’ya gidecek olan heyetin yemek masrafının Tokatlıyan Lokantası’na ödenmesi gerektiğine dair 21 Şevval 1332/12 Eylül 1914 tarihli başka bir

³⁴ BOA.DH.EUM.5. Şube.64/8.

³⁵ BOA.HR.SFR.04-927/63.

³⁶ BOA.HR.SFR.04-281/57 (16 Şubat 1915).

³⁷ BOA.DH.EUM.THR.104/30.

³⁸ BOA.ZB.391/131 (18 Kanunievvel 1323/31 Aralık 1907).

³⁹ BOA.DH.ŞFR.479/109 (29 Haziran 1331/12 Temmuz 1915).

⁴⁰ BOA.ZB.634/77 (22 Kanunievvel 1323/4 Ocak 1908).

⁴¹ BOA.DH.MKT.2810/46 (22 Rebiülahir 1327/13 Mayıs 1919).

belge⁴² bu görüşü desteklemektedir⁴³. Hatta bir defasında Reşid Paşa Vapuru'yla Batum'a dönen Ermeni, Azerbaycan ve Gürcü heyetlerinin iâşe masrafları bir hayli fazla tutmuş; Tokatlıyan Lokantası'na verilmek üzere Maliye Nezareti'nce istenen 22735,5 liradan Harbiye Nezareti indirim talep etmiştir (23 Rebiülevvel 1338/16 Aralık 1919)⁴⁴. Tokatlıyan'ın yemeklerinin ve tatlılarının tek müşterisi devlet olmamıştır. Arşivde Tokatlıyan Lokantası'yla ilgili başka belgeler de vardır. Tokatlıyan'da ziyafet verenler arasında İngiliz tebaasından tüccar Agopyan'ın kardeşi de bulunmaktadır⁴⁵. Tokatlıyan Gazinosu'nda 5 Şubat 1904'te İngilizlere mahsus bir aile balosu tertip edilmiştir⁴⁶. Mısır Elçisi Hüdayi Paşa'nın şahsı için Tokatlıyan Müessesesi'nden aldığı Vittel maden sularını iade ederek kendi adına Fransa'dan getirtmesi ve Tokatlıyan için gelen meşrubat sandıklarının Mısır elçisi namına gösterilerek gümrükten muaf tutulması hususunda söz konusu müessesenin muhakemesinden Mısır elçisinin maddi ve manevi maruz kalacağı keyfiyetle ilgili mülâhaza dikkat çekicidir⁴⁷. Arşivde, Musul Meselesi için Cenevre'ye gidecek heyet tarafından Tokatlıyan Oteli'nde verilen ziyafetin masraflarının ödenmesine dair bir belge de bulunmaktadır⁴⁸.

3.9. Lokanta da Gözetim Altında

Her ne kadar devlet, Tokatlıyan'ın Lokantası'nın hatırlı müşterilerinden gözükse de tıpkı otele olduğu gibi lokantanın da devletçe denetim ve gözetim altında tutulduğu anlaşılmaktadır. 5 Zilkade 1320/3 Şubat 1903 tarihine ait bir belgede İngilizler ve Amerikalılar tarafından Tokatlıyan Lokantası'nda "bir eğlence düzenleneceği" ve burada "münasebetsiz nutuklar irad olunacağı" haber alındığı bildirilmiştir. Belgede belirtildiğine göre, bu durumun "kat'iyen tecviz olunmayacağı" İngiltere Elçiliği'ne bildirilmişti. Elçilikten gelen cevapta ise böyle bir durumun olmadığı, eğlence tertip edilecekse de bunun "sefaretçe tanınmış olan bazı seçkin İngiliz gençleri tarafından düzenlendiği" ve eğlencenin aslında bu lokantada icra olunmasının ise Pera Palas Oteli'ndeki salonun Tokatlıyan Lokantası'na göre pahalı olmasından kaynaklandığı vurgulanmıştır. Ucuzluğu nedeniyle seçilen bu lokantadaki eğlencenin "hususî bir surette ve balo

⁴² BOA.BEO.4310/323191.

⁴³ Ertuğrul Yatı'yla Malta'ya giden heyetin giyecek ve diğer masrafını karşılayan Tokatlıyan'ın matlubunun Hazine'den tesviyesi ile ilgili başka bir belge de 14 Şevval 1332/5 Eylül 1914 tarihlidir. Bkz. BOA.MV.192/5.

⁴⁴ BOA.BEO.4605/345368. Reşid Paşa Vapuru'na ilişkin bir diğer belge bu vapurla Batum'a sevk olunan Ermeni, Azerbaycan ve Gürcü heyetlerinin iâşelerine sarf olunan ve Tokatlıyan Müessesesi'nin matlubatı olan para hakkında evraktır. Bkz. BEO.4577/343239 (4 Ramazan 1337/3 Haziran 1919). Devlet kurumları da zaman zaman Tokatlıyan Lokantası'ndan doğrudan hizmet alımı yapabilmekteydi. Bu konuda arşivde Millî bayramda Tokatlıyan Lokantası'ndan alınan yemek bedelinin ödenmesine dair bir belge bulunmaktadır. Bkz. BOA.DH.MUİ.8/6 (27 Şaban 1327/13 Eylül 1909).

⁴⁵ BOA.Y.PRK.ZB.33/99 (27 Şevval 1321/16 Ocak 1904).

⁴⁶ BOA.Y.PRK.ZB.34/3 (18 Zilkade 1321/5 Şubat 1904).

⁴⁷ BOA.HR.İM.192/46 (6 Temmuz 1926).

⁴⁸ BOA.HR.İM.199/7 (12 Eylül 1926)

şeklinde icra edilip öyle münasebetsiz nutuklar irad olunmayacağı” da İngiltere Elçiliği tarafından yetkili mercilere iletilmiştir⁴⁹.

Tokatlıyan, işletmeci kimliğiyle daha önce de defalarca devletle karşı karşıya gelmiştir. Otel işine girmeden Kapalı Çarşı’da işlettiği lokantada bilhassa alkol satışıyla ilgili problemlerle karşılaşmıştır. Örneğin, lokantasında yemek yanında bira satılmasının yasaklanmasından rahatsız olan Mıgırdıç Efendi bir dilekçe ile bu yasağın kaldırılmasını talep etmiş; ısrarlı çabaları sonunda gerekli izni almayı da başarmıştır (21 Zilhicce 1305/29 Ağustos 1888)⁵⁰.

3.10. Tokatlıyan’ın Düşüncede Kalan Buz Fabrikası Kurma Girişimi ve Sikke Darp Etmesi

Mıgırdıç Tokatlıyan Tarabya’daki otelinde suni buz üretim fabrikası açmak istemiştir. Bununla birlikte, devlet, buna dair imtiyazın Dersaadet Buz Anonim Şirketi’nde olduğunu ve söz konusu talebin nizama aykırı bulunduğunu gerekçe göstererek Tokatlıyan’ın bu talebini geri çevirmiştir (15 Şaban 1331/20 Temmuz 1913)⁵¹. Yine, girişimde sınır tanımayan Tokatlıyan, kendi gazinosunda müşterileri arasında kullanılmak üzere sikke darp etmiş; bu girişimi de akamete uğramıştır (09 Recep 1313/17 Aralık 1895)⁵².

3.11. Tokatlıyan Oteli Hastane Olarak Düşünüyor

Balkan Harpleri esnasında Osmanlı Devleti’nde hastanelerin fiziki yetersizliği ortaya çıkmış; devlet yaralıların tedavisi için İstanbul’daki hastanelerin ve kışlaların “adem-i kifayeti” nedeniyle, aralarında Tokatlıyan Oteli’nin de bulunduğu bazı yerlerin hastaneye çevrilmesini planlamıştır. Ayrıca, bu şekilde hastaneye dönüştürülecek yerler için yatak, karyola gibi malzemelerin de Darülfünun ve Darüşşafaka gibi okullardan temin edilerek, ilgili yerlerin acil olarak hazırlanmasını istemiştir. 4 Ekim 1912 gününe tarihlenen belgeden otelden kamu yararı için hastane olarak yararlanılmak istendiği görülmektedir⁵³.

⁴⁹ BOA.Y.MTV.239/106. Amerika Sefaret-i Fevkaladesi’nin yemek masrafı olarak Mıgırdıç Tokatlıyan Efendi tarafından talep olunan melfuf pusulada muharrer beş yüz elli kuruşun tesviyesine dair bir belge de bulunmaktadır. Bkz. BOA.BEO.3851/288786 (28 Muharrem 1329/29 Ocak 1911).

⁵⁰ BOA.DH.MKT.1537/59.

⁵¹ BOA.ŞD.1240/37. Konuyla ilgili bir başka belge Tokatlıyan’ın Tarabya’daki inşa edeceği buz fabrikasının men edilmesi hakkında buz imali sahib-i imtiyazı Pomonti tarafından vuku bulan istidadan bahisle bazı ifade icrası hakkındadır. Bkz. BOA.ŞD.823/29 (04 Rebiülevvel 1323/9 Mayıs 1905). Bir diğer belge Osmanlı tebaasından Mıgırdıç Tokatlıyan’ın Tarabya’da inşa ettirdiği otele buz fabrikası yaptırdığından bahisle, Dersaadet ve Bilad-ı Selase’de buz imal ve satışı kendisine ait olduğundan müsaade edilmemesine dair Pomonti’nin şikâyetinin haklı görülmediği hakkındadır. Bkz. BOA.DH.MKT.878/41 (27 Cemaziyelevvel 1322/9 Ağustos 1904).

⁵² BOA.İ.HUS.44/105. Beyoğlu Tokatlıyan Gazinosu sahibinin sigara paketlerini birer kuruş fazlasıyla satan ve bayi tezkiresini kendi adına kesen Direktör Lazar hakkında düzenlenen tahkik evrakının Beyoğlu Bidayet Müdde-i Umumiliği’ne gönderildiğine dair evrak da Tokatlıyan’da sigara satıldığına ve bunun normal ücretinden fazla olduğuna işaret etmektedir. Bkz. BOA.DH.EUM.3.Şb.19/11 (6 Rebiülahir 1335/30 Ocak 1917). Beyoğlu’nda Ermeni Kilisesi akaratından olan İspelandid (Splendide) adlı kahvenin müsteciri Tokatlıyan ile müşterileri arasında tedavül etmek üzere basılan ve kullanılmasına başlanan biletlere müsaade edilmesine dair bir belge vardır. Bkz. BOA.A.MKT.MHM.626/61 (9 Recep 1313/17 Aralık 1895).

⁵³ BOA.BEO.4107/307964.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İstanbul Beyoğlu'nda ve Tarabya'daki şubeleriyle Osmanlı Devleti'nin son dönemine ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına damgasını vuran Tokatlıyan Otelleri ile ilgili şimdiye değin çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar büyük çoğunlukla popüler yayınlar olup bu otellerin ve otellere bağlı restoran ya da diğer işletmelerin Osmanlı gündelik yaşamındaki yerine dair önemli bilgiler içermektedir. Bununla birlikte, bu otellerle ilgili çalışmalar yapan kişiler otele dair Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeleri pek kullanmamıştır. Bu çalışma, arşiv belgelerine dayalı verdiği bilgilerle Tokatlıyan işletmeleri hakkında bilinmeyen bazı yönleri gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. Çalışma, her ne kadar Tokatlıyan işletmeleri hakkında yeni bilgiler ortaya koysa da otelin tarihi ile ilgili daha birçok yeni çalışma yapılabileceği de ortadadır. Zira, Osmanlı Arşivleri dışında İstanbul'daki Şehir Üniversitesi'nde bulunan ve dijital olarak araştırmacıların hizmetine sunulan Taha Toros Arşivi'nde Tokatlıyan'la ilgili görsel ve yazılı çok sayıda belge bulunmaktadır. Ayrıca, otellerin ilk işletmecisi Mıgırdıç Tokatlıyan'la ilgili Almanya ve Fransa'da da bazı belgeler bulunduğu bilinmektedir. Haliyle yapılan bu çalışma Tokatlıyan işletmeleri ile ilgili ilk çalışma olmadığı gibi son ve en eksiksiz çalışma da olmayacaktır.

Bu çalışma, Mıgırdıç Tokatlıyan ve işletmeleri hakkında şu yeni bilgileri içermektedir. İlk olarak, Osmanlılar zamanında hakkında görülen davalardan Mıgırdıç Tokatlıyan'ın gerek kendisi gerekse Tokatlı ailesi hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. İkinci olarak, Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Rus vatandaşlığına geçtiği anlaşılmıştır. Tokatlıyan'ın Rus vatandaşlığına geçme gerekçeleri arşiv belgelerinde açıkça ifade edilmemiştir. Bununla birlikte, kendisinin Birinci Dünya Savaşı sırasında ülkeden ayrılması bu vatandaşlığı bir zırh gibi kullandığını göstermektedir. Belki de süreç içerisinde tırmanan Ermeni olaylarından en az düzeyde etkilenmeyi düşünmüş olmalıdır. Çalışmada üçüncü olarak, Tokatlıyan'ın kurduğu ya da işlettiği konaklama ve yiyecek-içecek sektöründeki işletmelerde konaklayanlar, bu işletmelerdeki yenilikler, bu işletmelerde meydana gelen çeşitli olumsuz olaylara ilişkin önemli bilgilere de ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nde otelcilik ve turizm işletmelerinin tarihini yazmaya çalışanların başvurması gereken kaynaklardan önemli birisi de Osmanlı arşiv belgeleridir. Şüphesiz, bu belgeler diğer kaynaklar olmadan tek başına bu işletmeleri aydınlatmaya yetmemektedir. Yapılan bu çalışma Mıgırdıç Tokatlıyan ve işletmelerine dair bir boşluğu doldurmakla beraber bu kişi ve işletmelerinin bir kitap ya da tezle daha geniş olarak değerlendirilmesinin gerekliliği de ortadadır. Zira, bu konu bir bütün olarak değerlendirmeye kalkışıldığında bir makale boyutunu fazlasıyla aşmaktadır.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Arşiv Belgeleri (BOA)

- A.MKT.MHM (Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı)-626/61.
 BEO (Bab-ı Ali Evrak Odası)-2344/175754; 2329/174652; 3851/288786; 4689/351655; 4310/323191; 4605/345368; 4577/343239; 3851/288786; 4107/307964.
 DH.EUM. 3. Şube (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3. Şube)-19/11.
 DH.EUM.5.Şube (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5. Şube)-56/3; 64/8.
 DH.EUM.SSM. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Seyru Sefain Müdüriyeti)-32/58.
 DH.EUM.THR. (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi)-21/13; 104/30.
 DH.EUM.VRK (Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Evrak Odası)-25/7.
 DH.KMS (Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti)-21/45.
 DH.MKT (Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi)-2810/46; 1537/59; 878/41.
 DH.MUİ (Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi)-8/6.
 DH.SN.THR (Dahiliye Nezareti Sicill-i Nüfus İdare-i Umumiyesi Tahrirat Kalemi)-1A/86.
 DH.ŞFR (Dahiliye Nezareti Şifre)-479/109.
 HR.H (Hariciye Nezareti Hukuk Kısmı Belgeleri)-609/7.
 HR.HMŞ.İŞO. (Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası)-139/17; 45/6; 206/27.
 HR.İM (Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı)-196/59; 153/21; 181/35; 192/46; 199/7.
 HR.SFR.04 (Hariciye Nezareti Paris Sefareti Belgeleri)-04-927/63; 04-281/57.
 HR.TH (Hariciye Nezareti Tahrirat)-303/94.
 HR.UHM (Hariciye Nezareti Umur-ı Hukuk-ı Muhalita Müdüriyeti)-137/21.
 İ.HUS (İrade Hususi)-44/105.
 İ.RSM (İrade Rüşumat)-19/33; 31/31.
 MV (Meclis-i Vükela Mazbataları)-192/5.
 ŞD (Şura-yı Devlet)-3157/16; 3166/54; 1240/37; 823/29.
 Y.A. HUS (Yıldız Saderet Hususi Maruzatı)-471/126.
 Y.MTV (Yıldız Mütenevvi Maruzatı)-239/106.
 Y.PRK.ZB (Yıldız Parakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı)-33/99; 34/3.
 ZB (Zabtiye)-391/131; 634/77.

Araştırma Eserleri

- Acar, G. (2000). *Tanzimat Dönemi Fikir ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması*, Mimar Sinan Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Akın, N. (1998). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayını, İstanbul.
- Akıncı, T. (2018). *Beyoğlu Yapılar, Mekanlar, İnsanlar (1831-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aykut, P., "Tokatlıyan Otel", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, cilt:7, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 272.
- Christie, A. (2009). *Hayatım*, çev. Azize Bergin, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2018). *Doğu Ekspresinde Cinayet*, çev. Gönül Suveren, Altın Kitaplar Yayınevi, 22. Baskı, İstanbul.
- Çelebi Yakartepe, E., Binan, C., "İstanbul'un Modernleşme Dönemi Otelleri (1840-1914)", *Megaron*, cilt: 6, sayı: 2 (2011), s. 79-94.
- Çelebi, M. E., "Galata ve Pera'da Otel Yapılarının Gelişimi (1840-1914)", *Yıldız Teknik Üniversitesi Sigma Dergisi*, cilt: 3, sayı: 2 (2011), s. 300-307.
- Çıkla, S. (2004). *Roman ve Gerçeklik Bağlamında: Kültür Değişimleri ve Servet-i Fünûn Romanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çilli, Ö. (2009). *Tanzimat Sonrası Osmanlı Otel Mimarisi ve Pera Palas*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Freely, B., Freely, J. (2014). *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, çev. Yelda Türedi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gülersoy, Ç. (1999). *Beyoğlu'nun Yitip Gitmiş 3 Otel*, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İleri, S. (2000). *Solmaz Hanım Kimsesiz Okurlar İçin*, Oğlak Yayınları İstanbul.
- Mehmed Rauf (1927). *Son Yıldız*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul.
- Özkan, M. (2008). *Transformation of the Arcades in Beyoğlu*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Pamuk, O. (1992). *Kara Kitap*, 9 Baskı, Can Yayınları, İstanbul.
- Sezer, S., Özyalçın, A. (2010), *Öyküleriyle İstanbul Anıtları-II Saray'dan Liman'a*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul.

Turan, Ç., Özdemir Güzel, S., Baş, M., “Beyoğlu’nun Yitirilen Değeri Üzerine Kurum Tarihi Çalışması: “Tokatlıyan Otel””, *ASOS Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, yıl: 4, sayı: 34 (2016), s. 400-418.
Üsdiken, B., “Beyoğlu’nun Eski ve Ünlü Otelleri-IV Tokatlıyan Otel””, *Tarih ve Toplum*, cilt 17, sayı: 98 (Şubat 1992), s. 24-28.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.degisti.com/index.php/archives/6303> (10.12.2018, 15:06).

<http://hdl.handle.net/11498/4199> Taha Toros Arşivi-Dosya No:115-Oteller (Akşam Gazetesi, 1940.04.14).

<http://hdl.handle.net/11498/37435> Taha Toros Arşivi, Dosya Adı: Atatürk'ün Ölümü ve Cenaze Töreni (08.12.2018, 14:21).

<http://hdl.handle.net/11498/4294> Taha Toros Arşivi, Dosya No: 115-Oteller.

EK-1. Mıgırdıç Tokatlıyan’ın Kurduğu İşletmelerle İlgili Fotoğraflar

Resim 1. 1897’de Beyoğlu’nda açılan Mıgırdıç Tokatlıyan Otel ve Restoranı

(Kaynak:

<http://eksikhikayeler.blogspot.com/2015/03/tarihi-bir-otelden-ishanna-tokatlyan.html-09.12.2018-10.03>)

Resim 2. Tarabya’daki Tokatlıyan Otel

(Kaynak:

<http://eksikhikayeler.blogspot.com/2015/03/tarihi-bir-otelden-ishanna-tokatlyan.html-09.12.2018-10.15>)

Resim 3. Tarabya’daki Tokatlıyan Otel (1905’te adı Hotel d’Agleterre iken)

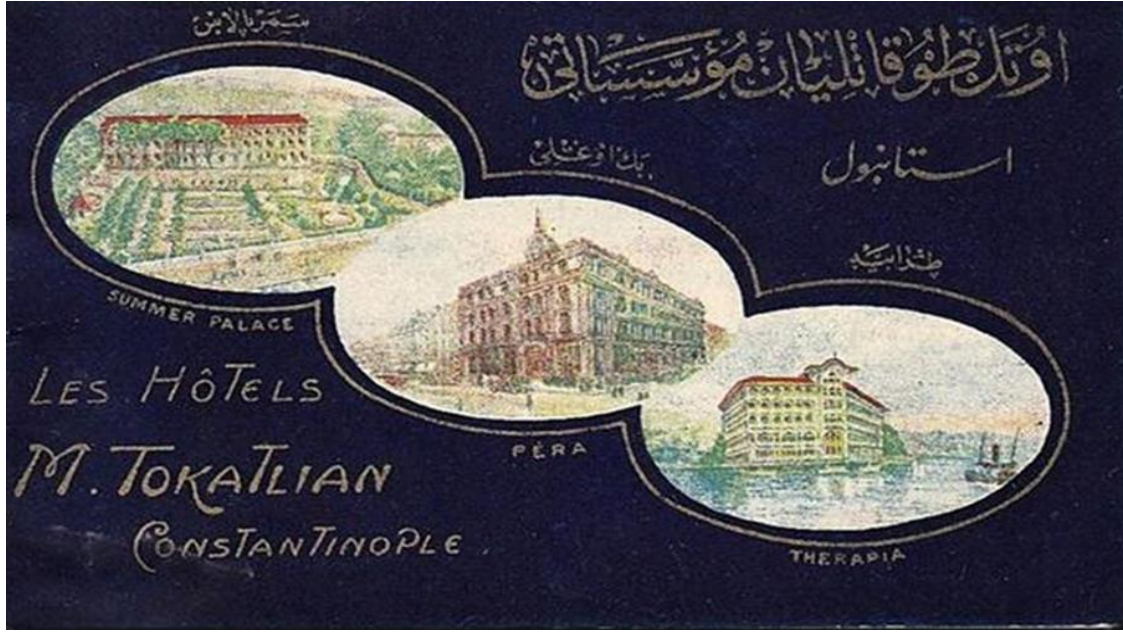
(Kaynak:

<https://twitter.com/cirkinistanbul/status/919302608132636672-09.12.2018-11:21>)

Resim 4. Bir Ara Tokatlıyan işletmeleri arasında olan Tarabya Summer Palace Hotel İstanbul (Guillaume Berggren fotoğrafı)

(Kaynak: <http://www.eskiistanbul.net/2331/tarabya-summer-palace-hotel-guillaume-berggren-fotografi-09.12.2018, 12:30>)

Resim 5. Tokatlıyan Otelleri (Summer Palace-Pera ve Tarabya adlarıyla verilmiş)
(Kaynak: <https://twitter.com/nataliavazyay/status/495960432457560064-09.12.2018>, 13:31)

Resim 6. Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Hotel ve Restoranı'nın Bir Reklamı

Resim 7. Summer Palace (Altında Tokatlıyan İşletmesi Olduğu Yazılı)
<https://twitter.com/kulturistan>

Resim 8. Tarabya Tokatlıyan Oteli'ne Ait Bir Anahtar
(Kaynak: <https://twitter.com/karayaslihan/status/640397102049308673>)

<https://twitter.com/karayaslihan/status/640397102049308673>

Resim 9. Tokatlıyan Otelleri Konak Otelleri Adını Aldıktan Sonra
(Kaynak: <https://twitter.com/kulturistan>)

EK-2. Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Tokatlı Oluşuna Dair Bir Arşiv Belgesi

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

۱۴۴

باب عالی مفوی مشاورلکی

تالیبت (مفوی مشاورلکی)

نومرو	تاریخ	نوع مسوده	معاون	مدیر	مشاور	مشاور	مفوی حاکم
۲۰۱۴۴		مذکر	معاون				

مقدم لایحه

ایضا هریخ اقامه اولنار بر جزا دعوا سند/مجلسه کربلا ایضا

مقتضی - روم تابعی ادرعا سند بکصد اولار لوقاطین نوری

توقایه حقه تابعی تمیز اجرا اولنار کصقات تجریده

رقومت بیری ارضان اید عجمی ایفوجک عه احد اوقات

اهابنده بولند قوی و مکتوبه بیدوقایه تصدیق مدوی و

ایا عه جید تمیز عتایه دنه مدود اولوقوی و بیدریه اصنافه

رقوم مدویک دوش عثمانی حد کتیبین و صوکت زنده قدر خاطر

ماملانده بد حصد کولتا ایسی املایه روم روم سفارته

جدایه تدره عه نقایه قیاسی تطبیق بولنده بایره بالافه خاتمه

مت ایلط طرفه تکرار اعداده و قوعنده انی اقتضای و کلمات ایضا

بجمله صورتده اولدو جدید اقامه ایسه بایک اولره اولدو

3

HR.HMS.İSO 139/17 2 vsk
(1 shf box)

1

بالصفت
باب عالی حقوق مشاورلکی

نومرو	تاریخ	نوع مسوده	معاون	مدیر	مشاور	مشاور	مغایر طوقاتیانک ایله
۴۰۷۴۴	۱۶/۱۰/۱۳۰۵	تاریخ	معاون	مدیر	مشاور	مشاور	مغایر طوقاتیانک ایله تاریخ

بجمله مغایر طوقاتیانک تابعه هغه رویه فایتم
اجا حضانه فایده اولاقه تقلمه رویه ایله بلدی بیلرک استا
اولمیزه تدبیر ایتمیزه هغه استو قورنک اولمیزه
سیدیته اولمیزه بولمیزه هغه

HR.HMS.İSO 139/17 2urk (3shp 60f) 4

HR.HMS.İSO.00139.00017.004

(Belgenin Transkripsiyonu)

Bâb-ı Âlî Hukûk Müşâvirliği

Hülâsası: Mıgırdıç Tokatlıyan'ın Tâbi'yeti

Ahiren âlilerine ikâme olunan bir cezâ da'vâsından kurtulmak maksadıyla Rusya tâbi'yeti iddi'âsında bulunmakta olan Lokantacı Mıgırdıç Tokatlıyan hakkında Tâbi'yet Kalemince icrâ olunan tahkîkât netîcesinde merkûmun pederi Ohannes ile âmûcesi Bakos'un inde'l asl Tokat ahâlisinden buldukları ve memleketlerinde Baydukyan lakabıyla ma'rûf ve ebâ-an-ceddin teb'a-yı osmâniyeden ma'dûd oldukları ve pederine izâfen merkûm Mıgırdıç'ın dahi Osmanlı addedildiği ve son zamanlara kadar kâffe-i mu'amelâtında bu sıfatla hareket itdiği anlaşılarak Rusya Sefâreti'ne cevâben tezkire-i âliyye-i nezâret-penâhî tastîr buyurulmuş ise de bi'l-ahire sefâret-i müşarû'n-ileyh tarafından tekrar i'tirâz vukû'unda anı iknâ ve iskât idebilecek sûrette evvel-i cedîde ikâme idebilmek üzere mebhûs-ı anh Mıgırdıç Tokatlıyan'ın tâbi'yeti hakkında Rusya sefâretiyle icrâ olunan muhâbere evrâkına mute'allik dosya ile birleşdirilerek İştişare Odası'na tevdi' itdirilmesi zımmında işbu tezkirenin Evrâk-ı Őmûmiye Mûdiriyyeti'ne havâle buyurulması ma'rûzdur.

2 Teřrîn-i Evvel Sene [1]328

HR.HMŞ.İŞO 139/17

Hariciye Hukuk Müşavirliği İştişare Odası